

IWANOW

Nie wystarczy powiedzieć, że postać teatralna jest rozpięta między słowem i ciałem, między potencją i działaniem, między iluzją i rzeczywistością. To napięcie stanowi bowiem o oryginalności jej istoty – uważa Robert Abirached. Dodaje, że pisanie dla teatru nie wyczerpuje się w ramach projektu literackiego, który jest stanem przejściowym. Postać z atramentu i papieru potrzebuje pośrednika w postaci aktora, aby stać się postacią z krwi i kości. Dopiero na scenie postać znajduje swoją materialność, znak swoje znaczenie, a słowo swojego odbiorcę. Naturalnym biegiem rzeczy obserwacje francuskiego teatrologa stosują się również do utworów Antoniego Czechowa, o którym zwykło się powtarzać, że pisał dobre role dla wybitnych aktorów. Na scenie Teatru im. Szaniawskiego w Wałbrzychu rolę Iwanowa zagrał Piotr Mokrzycki. Tekst stworzyła i wyreżyserowała Małgorzata Maciejewska, nadając mu tytuł *Iwanow. Człowiek, który śpi* (2020). Inspiracja wyrosła ze sztuki Czechowa, o której pisał Tadeusz Nyczek: *»Iwanow« jest wczesną i jedną z mniej znanych sztuk Czechowa, ale już bardzo czechowowską. O słynnej nudzie dręczącej bohaterów mówi się tu chyba najwięcej, a im więcej się mówi, tym jest mniej nudno, zwłaszcza gdy się tę nudę dobrze zagra. Jak zwykle wszystko dzieje się na rosyjskiej prowincji, pośród ludzi, którzy zawsze chcą czegoś więcej, lecz przeważnie im nie wychodzi. Jedni piją, drudzy rzną w karty, młodzi wyją do świata, starsi bezsilnie szarpią się w rodzinnej mazi. Niejaki Iwanow, choć w sile wieku, czuje, że kapcanieje. Źle się ożenił, zamiast posagu dostał figę, jest bankrutem, żona umiera na suchoty, a on, zamiast siedzieć przy niej, wyrywa się co wieczór do sąsiedztwa, gdzie uwodzi go znudzona córeczka państwa domu.* Polską prapremierę *Iwanowa* przygotowano w roku 1963, w przekładzie Artura Sandauera. Spektakl w Teatrze Rozmaitości w Warszawie wyreżyserował Andrzej Ziębiński pod opieką pedagogiczną Bohdana Korzeniewskiego. W zamieszczonym w programie tekście Roger Gomulicki przypomina, że rok napisania i pierwszego wystawienia sztuki – 1887 – jest jednocześnie datą debiutu scenicznego Czechowa, a zatem momentem niezwykle istotnym w dziejach teatru. Sztuka powstała w ciągu zaledwie dwóch tygodni. Jak każdy debiutant, Czechow intensywnie przeżywał swoje pierwsze doświadczenia teatralne i brał udział w przygotowaniu przedstawienia, czego wspomnienie pozostawił w listach. Naturę aktorów oceniał niezbyt wysoko, twierdząc, że są *kapryśni, zarozumiali, samolubni, niedouczeni*. Zrozumienie znalazł u odtwórcy głównej roli, Dawydowa, który zachęcał go, aby kontynuował pisanie dla teatru. *Jeśli wierzyć takim sędziom jak Dawydow, to ja umiem pisać sztuki... Okazuje się, że instynktownie, sam tego nie zauważając, napisałem całkowicie zakończoną sztukę, nie popełniając ani jednego błędu scenicznego* – to fragment jednego z listów. Zarówno teatralni praktycy, jak i teoretycy przyjęli premierę *Iwanowa* znakomicie. Na Scenie Kameralnej w Wałbrzychu uczyniono z wieloobsadowej sztuki spektakl jednego aktora. Przyczyną była konieczność sprostania wyzwaniom doby pandemii – jednoczesne zachowanie wysokiego poziomu artystycznego i bezpieczeństwa dla

uczestników zgromadzenia. Wałbrzyski teatr zaproponował w sezonie 2020/2021 premiery monodramowe, uzasadniając swoją decyzję następująco: *Kiedy na widowniach w całym kraju liczba miejsc została zmniejszona do 25%, kiedy artyści scen nieufnie i z lękiem traktują się w garderbach i wreszcie, kiedy budżety teatrów uszczuplają zakupy lamp bakteriobójczych, zwracamy uwagę na to, co w Teatrze jest najważniejsze – SPOTKANIE*. Elementem spotkania z widzami była możliwość przeczytania tekstu Małgorzaty Maciejewskiej, który opublikowano w programie na stronie internetowej teatru. Sam spektakl można było obejrzyć zarówno stacjonarnie, jak i w sieci.

Piotr Mokrzycki jako Iwanow. Fot. Tobiasz Papuczys.

Monodram Piotra Mokrzyckiego rozpoczyna motyw snu:

Spróbujmy.

Kiedy zamykasz oczy rozpoczyna się przygoda snu.

Lecisz w dół, twoje ciało posłusznie spada w przepaść.

Ciemność.

Łóżko staje się wygodnym katafalkiem [...].

Czas akcji można określić jako bezczas, moment tuż przed końcem świata. Miejsce akcji – kosmiczny ocean. Protagonista przywołuje na wrywki swoje życie, wspomnienia, które budzą w

nim tęsknotę. Jego kondycja jest przejściowa – między jawą a snem, między życiem a śmiercią. Przemierza scenę w szlafroku, spodenkach i klapkach kąpielowych, jakby przygotowując się na coś, co nie nadchodzi. Jest wyobcowany, niepewny, samotny. *Wali głową w mur bezsilnej złości*. Na scenie towarzyszy Mokrowieckiemu Irena Sierakowska jako Sara – hologram umieszczony w przeszklonej kabinie. Bohater szuka z nią kontaktu, zadaje pytania (*Kochasz mnie?, Czujesz?*), ale odpowiada mu tylko echo. Jego świat jest wirtualny, jego życie można nagrać, a więc także zatrzymać w stopklatce. Jego emocje można wyreżyserować. Wypchane zwierzęta obecne w polu gry przypominają protezy życia, które już nie wróci. Zamiast strzelby, Maciejewska wkłada swojemu bohaterowi do ręki pistolet. *Kula, która cię przeszyje została już dawno odlana* – ostrzega głos z offu na początku przedstawienia. Wiemy zatem, że proroctwo spełni się w finale. Ale czy ta śmierć jest realna? Czy koniec jest wyobrażalny? Może to tylko sen? Przedstawienie Małgorzaty Maciejewskiej można potraktować jako świadectwo czasów zarazy. Alienacja i kryzys jednostki połączyły się w nim z apokaliptycznym lękiem i poczuciem bezsensu. Sama autorka napisała w programie, że jej sztuka jest *opowieścią o samotności i depresji przeżywanej przez mężczyznę w wieku przełomowych trzydziestu pięciu lat*.

Kamila Łapicka

Źródła:

Robert Abirached, *La crisis del personaje en el teatro moderno*, tłum. Borja Ortiz de Gondra, Madrid 1994.

Małgorzata Maciejewska, *Iwanow. Człowiek, który śpi*, program do spektaklu Teatru im. Szaniawskiego w Wałbrzychu, <https://publuu.com/flip-book/8167/23537/page/1>, 26.09.2023.

Tadeusz Nyczek, "Iwanow" w Narodowym, czyli Czechow śmieszny i groźny, „Przekrój” nr 16/17.04, 18.04.2008, <https://encyklopediateatru.pl/artykuly/54363/iwanow-w-narodowym-czyli-czechow-smieszny-i-grozny>, 26.09.2023.

Program do spektaklu *Iwanowa* w Tearze Rozmaitości w Warszawie: <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/16733/iwanow>, 26.09.2023.

Fotografia Tobiasza Papuczysa ze spektaklu Małgorzaty Maciejewskiej: <https://teatr.walbrzych.pl/dzialalnosc-czyli-spektakle/iwanow-czlowiek-ktory-spi/>, 26.09.2023.